

SULTAN AHMED III. DEVİR HÂDÎSELFİRİNÉ ÂİD TARÎH MANZÜMELERİ

H. İpekten — M. Özergin

Divân edebiyatının bedî' san'atlerinden biri olan, arap harflerinin ابجد هوز حعل کن سعن قرمت گند خلط dizisine göre, her harfe tekabül eden rakamların hesaplanması suretiyle istenilen bir tarihi lâfzen bildirmek san'atine «san'at-i cümmeli», «ebced hesabı» veya «tarîh düşürme» denir. Edebiyatımızda XV. asırdan beri kullanılmış ve önceleri tek kelime ve terkiblere inhîsar ettiği halde¹, bilhassa XVI. asırdan itibaren manzum olarak, misra ve beyitler halinde türlü şekilleriyle kullanılmıştır. Başlayan bu san'at, gittikçe inkişaf ederek, XVIII. ve XIX. asır şairlerinin hemen hepsi tarafından denenmiş, türlü şekilleriyle kullanılmış, kemâlini bulmuştur. Edirneli Nazmi², Bursali Haşimi³ ve niyâyet

¹ Harflerin rakamlarla degerlendirilmesi arap harflerinden çok eskidir. İbrâni-arâmî menşeli'lerine kadar iner (*İslâm Ansiklopedisi*, Ebced mad.; Vâmid Şîkrû, *San'at-tarîh*, Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri nr. 49/251, vrk. 10). Bu değerlerle, bedî'i bir san'at halinde, belli bir tarihi ifade etmek usulü ise daha yenidir. İlk arap bedî' kitaplarında cümmel san'atına dair bir bahis yoktur. Bu san'at ilk def'a farșa eserlerde görülmeye başlamıştır (Şâhâflar Şeyhî-zâde Es'ad, *Sâhidü'l-müevverîhin*, Millet Ktb. Ali Emîrî, Tarîh 352, 363, vrk. 9a). Cevdet Paşa, tarîh düşürme san'atının ilk def'a Hafız-ı Şirazi'nin ölümüne ميلاد (791) tarihini düşürülmesi ile başladığını ifade eder göriliyorsa da (*Beldîyat-i Osmaniye*, 4. tab'î, İstanbul 1310, s. 169) bizzat Hafız-ı Şirazi'nin yazdığı ابن جود (756), رحمت حفظ (779) tarihleri divanında mevcuttur (*Dîvân-ı Hafız*, Kasım Gani ve Muhammed Kazvîni nesri, Tahran 1320 (1860), s. 369, 368, 374).

² Edirneli Nazmi (ölm. 962/1554-55)'nın 300'den fazla tarihi vardır. Prof. Fuad Koprülu, *Dîvân-ı türkî-i basît* (İstanbul 1928)'de 945-962 yılları arasındaki hadiseler için söylemiş olan bu tarihlerden bir kısmının listesini vermiştir (S. 56, not).

³ Bursali Haşimi (ölm. 10.87/1627-28) pek fazla tarih yazmış şairlerimizdenidir. Divanının yarısını tarih manzumeleri teşkil eder. (Universite ktb. T. Y. 256; Sü-

Süruri⁴ bu tarzın ustadları sayılırular. Bilhassa Süruri, tâmiyelerden kurtulmuş, temiz, basit, kolaylıkla ve ustaca söylediği tarihleriyle bu nev'in erişilmez ustası olmuş, bir çok misra'lari tarih düşürme ilminin klâsik misâlleri haline gelmiştir.

Cümmel (muhaffefi cümel) san'ati, tarih kaynağı olarak, şimdîye kadar pek az kullanılmıştır. Daha ziyade edebiyatın fantazi san'atlarından biri olarak kabul edilmiş ve sadece şairlerin divanlarında yer bulabilmıştır. Halbuki divan edebiyatının diğer nevileri; kasideler, şehrîngizler, surnâmeler vs. gibi⁵, manzum tarihler de edebiyat tarihçisini alâkadar ettiği kadar, siyâsi tarihle, san'at tarihîyle, biyografiyle uğraşanları da ilgilendirir. Hal böyleyken bu san'atın asırlar boyunca verdiği mahsulleri malzeme olarak kullanmak ciheti ihmâl edilmiştir. Yalnız hemen ilâve etmek lazımdır ki, bahis konusu edilen manzum tarihler, diğer edebî neviler gibi, tarih için tam ve yeter bir kaynak sayılamazlar. Fakat vekayî'nâmeler, arşiv vesikalâri gibi birinci derecedeki kaynakların verdikleri malumatı tevsik ve kontrol etmek, eksiklerini tamamlamak, mübhem yerlerini aydınlatmak bakımından çok faydalı ve lüzumlu bir malzeme sayılabilirler⁶. Bilhassa XVIII. ve XIX. asırlarda hemen her hâdiseye tarih söylemiş bulunduğu için bu husus çok daha verimli bir şekilde değerlendirilebilir.

leymaniye ktb. Haci Mahmud, 3335). Bu tarihler divandan ayrı olarak *Manzume-i tevârîh-i Haşîmî* adıyla da toplanmıştır (Prof. Cavid Baysun'daki hususi nûsha, 128 varak; Üniversite ktb. T. Y. 8038, 39 varak).

⁴ Osman Süruri (ölm. 1229/1814), kendi tarihleriyle, daha eski ve zamanındaki şairlerin tarihlerinden seçiklerini bir mecmu'a halinde toplamış, İzzet Molla ve vak'ânîvis Es'ad Efendi de buna ilâveler yapmışlardır (Mecmu'a-i Süruri, s. 109). Eser Cevdet Paşa'nın himmetiyle *Mecmu'a-i Süruri* adıyla 1299 da Matbaâ-i Âmiré'de basılmıştır.

⁵ Divanların tarih kaynağı olarak kullanılması bakımından tedkikine ilk def'a Necib Âsim dikkati çekmiştir (*Mesihî divanı. Divanlarımızdan tarihîze nasıl istifâde edilir*, TOEM, I. 300-308, 1823).

⁶ Türk tarihini tedkik metodu, kaynaklarının tenkidi, tesbit ve tasnifi henüz tam manasıyla yapılamamıştır. Şimdîye kadar neşredilen tarih usulüne aid eserlerde bu husus, Avrupa'da aynı mevzu'da yazılan eserlerin tercümesi veya tâdil ve adaptesi olarak ele alınmadıdan, edebî kaynaklarımıza da sadece Avrupa tarihi kaynaklarının çerçevesi dahilinde tedkik ve tâdil edilmiştir. Meselâ, Prof. Dr. A. Z. V. Togan, *Tarihte asıl* adlı eserinde (İstanbul 1950) tarih kaynakları arasında «tarihî şîrler», «destanlar» (s. 42-43) ve umumî olarak «edebî eserler» (s. 74-75) bu zaviyeden tedkik etmiş, tarih manzûmelerinden bahsetmemiştir.

Tarih manzûmeleri edebiyat tarihçilerinin de yeteri kadar dikkat ve alâkasını çekmemiştir⁷. Ebced hesabının tarihçesinden ve nazariyatından bahseden eserlere pek nadir oıarak rastlanmaktadır. Bu hususda herhangi bir tedkik ise henüz neşredilmemiştir. Pek kısa ve umumî malumat veren bedî' kitaplarından maada, bu sahada kıymetli sayılabilcek ve sîrf bu mevzu'a hasredilmiş bulunan, Vâmîk Şükûr'uñun *San'at-i tarîh* (Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri nr. 49/251) ve Sahhaflar Şeyhi-zâde Es'ad Efendi'ñin *Şâhidü'l-müverrihîn* (Millet Ktb. Ali Emiri, Tarih 362, 363; Arkeoloji Müzesi Ktb. nr. 1034) adlı yazma eserlerini sayabiliyoruz. Bir de - yukardaki eserler tarzında olmadığı halde, bu mevzu ile alâkâlı bulunan- XVII. asır şairlerinden bir kaçının tarih beyitlerini toplayan küçük bir çalışma mevcutdur (Mustafa Gündüz Yoldaş, *XVII. asırda tarîh begitleri*, 5-6. sômestr travayı, 1940. Türkiye Enstitüsü nr. Tr. 72).

Divanlar, şiir mecmu'aları taranıp, hiç olmazsa mühim hâdîselere aid tarihler bir araya toplanarak tasnif edilirse, cûlûs, doğum, ölüm, sefer, sulh, nasb, azl, çeşme, sebil, cami, saray, kasır, han, hamam tarihleriyle, tarihîzimiz misra ve beyitlerden örülmüş çok ilgi çekici ve faydalı bir kronolojisi meydana getirilmiş olur.

Bu küçük çalışmada, tasavvur edilen büyük kronolojinin çok kısa bir devre isabet eden bir kısmı; Sultan Ahmed III. devrinde 1128-1141 tarihleri arasındaki hadîselere aid tarih beyitleri tesbit edilmiştir. Bu iş yapıldıken devrin padişâhına ve Sadriâzam Damad İbrahim Paşa'ya sunulmuş ve sonradan Fâiz Efendi'yle⁸

⁷ Eski eserlerimizde, hususîyle terâcim kitaplarında, bazı hadîselerin ve en fazla ölüm tarihlerinin beyit ve misralarla zikredilmesine rastlıyoruz. Meselâ, Bursali Belîg, *Güldeste-i rigâz-i irfan*'ında, Müstakim-Zâde Süleyman Sadreddin, eserlerinde, bilhassa *Tâhfe-i hâtattîn*'de manzum tarihleri kullanmışlardır. Yalnız bu çeşit eski eserlerimizde zikredilen tarihler umumiyyetle müellîfîn kândî kaleminden çıkmıştır. Gerçek manasında, hadîselerin vuku'bûdügü devirde yazılımış tarihlerden istifâde eden, eserlerinde bunları kullanan müellîfîmiz ise pek nadirdir. Bu arada İbnüleinâî Mahmud Kenâî İhal ile Sadreddin Nûzhet Ergün'u sayabiliyoruz. Son asır *Türk Şairleri*, *Türk mustâkîsî antolojisi*, *Türk şârları* adlı eserlerinde bu müellîflerin sık sık tarih misralarının şehadetine müracaat ettikleri görüllür.

⁸ Es'ad-zâde Abdürrahîm Fâiz (ölm. 1188/1725-26), İstanbulluudur. Muhtelif medreselerde müderrisliklerde bulunamus, Galata ve Kahire kadısı olmuştur. 1188'de Kahire'de öldü. Ta'lîk üstadlarından sayılır (Sâlim, *Tezkîre*, İstanbul 1815, s. 500; Safâî, *Tezkîre*, Üni. Ktb. T. Y. 3215, vr. 258; Fâtîn, *Tezkîre*, İstanbul 1271, s. 315; Müstakim-zâde Süleyman Sadreddin, *Tâhfe-i hâtattîn*, İstanbul 1928, s. 674).

Şakir Bey⁹ tarafından müstereken toplanmış kaside ve tarihleri ihtiva eden bir mecmu'a esas olarak alınmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan (Halet Efendi No. 763) bu mecmu'ada tabiatıyla yalnız padışah ve sadırazamla alâkâlı hâdiseler; yeni yıl tebrikleri, şehzâdeğân velâdet ve sünnetleri, sadâret ve vezâret tebrikleri, sâlak akıdleri, fetihler, muhtelif binaların inşa ve tâmir tarihleriyle, yine muhtelif vesilelerle sunulmuş kasideler toplanmıştır. Mecmu'a'nın ilk kısmı (390 varak, 1136 yılına kadar olan tarihler) Fâiz, mütebaki kısmı Şakir'in kaleminden çıkmışdır¹⁰. Yazmanın ilk varâğındaki devrin tanınmış mühürülerinden Rahmi'nin imzasını ve yazısını hâvi mühürden ve metnin başladığı من مواجب الکرم الی صدمة الفقیر کنج محمد پشا زاده الحاج ابراهيم kaydından, mecmu'a'nın İbrahim Paşa'nın torunu ve Genç Mehmed Paşa'nın oğlu Hacı İbrahim Efendi¹¹'ye aid olduğu anlaşılmıştır.

Eser, hayli hacimli bulunmasına rağmen, mevcud tarihlerin çok sathî bir tedkikle dahi- gerek padışah ve sadırazama takdim edilmiş tarihlerden ancak bir kısmını teşkil ettiği görülmüş. Meselâ 1128, 1130-1137, 1139 yıllarına aid yeni yıl tebrik tarihleri bulunmadığı gibi, İbrahim Paşa'nın kaymakamlığı için düşürülmüş 10 aded tarihe karşı sadâret tebriki için ancak bir tarih manzumesi mecmua'ya alınmıştır. Nedim, Küçük Çelebi-zâde Âsim, Seyyid Vehbi, Raşîd gibi fazlaca tarih söylemiş şâirlere divanlarında bulunan manzumelerden bir çoğu mecmu'a'ya girmemiştir.

Eserde oldukça karışık bulunan tarihler, burada kronolojik bir sıraya göre tertib edilmiş, tarihleri hesaplanmış ve aid oldukları vak'aları hakkında kısaca izahat verilmiş, bibliyografya gös-

⁹ Gümrükü Hüseyin Paşa'ndan Vak'ânûvis Hüseyin Şâkir (ölm. 1157/1744), İstanbullu'dur. İlimiye mesleğinden olup müderrisliklerde bulunmuştur, Mustafa Sâmi Efendi'den sonra resmî vak'ânûvis olmuştur. Haleb mollaşı iken öldü. Ta'lîk yazarları nadır (Sâlim, *Teskîre*, s. 870; Safat, *Teskîre*, vrk. 174; Fatin, *Teskîre*, s. 207; Müstakim-zâde, *Tuhfe-i hatattîn*, S. 628).

¹⁰ Yazmanın tâvâsi: Kitap ölç : 26,5×18,5 (19×9) sm.; satır : 14-17; yazı : ta'lîk; kâğıt : muhtelif renklerde Avrupa kâğıdı, fîhrîst kâğıdı beyaz ahârlı; cild : şemseli, miklepli kahverengi mesin. 24 varak fîhrîst ve 685 varak metin kusmini ihtiva eden mecmu'a'nın başında «Cennet-mekân firdevs-âşîyâni Sultan Ahmed Han علیه الْحَمْدُ وَالنَّعْمَانُ hazretlerine ve vezir-i âzamı merham İbrahim Paşa hazretlerine asırlarında olağan arzettikleri kasaîd ve tevârihîr. Emirleriyle Fâiz Efendi ve Şakir Beyefendi'ye cem' ve tahrîr etdirdikleri mecmu'a-i nefisedir» yazısı vardır.

¹¹ bk. M. Süreyya, *Şâlik-i Osmani* IV, s. 250. Genç Mehmed Paşa mad.

terilmiştir. Manzumelerin tarih beyitleri - tamiyeleri varsa, tamiyeleri ihtiva eden beyitlerle beraber alınmış, şiirin kaçınıcı beyti olduğu ve mecmu'ada hangi varakta bulunduğu işaret edilmiştir. Ayrıca divan sahibi şâirlere aid tarihler divanlarında mevcut ise, yerleri tesbit edilmeğe çalışılmıştır.

Bu yazının hazırlanmasında teşvik ve pek faydalı yardımcılarını gördüğümüz muhterem Prof. Cavid Baysun'a teşekkürü, ödenmesi elzem bir borç biliriz.

1128, 16 şevval (2 Kasım 1716): Mirâhûr-i evvel İbrahim Ağa'nın vezir Yusuf Paşa yerine vezâret rütbesiyle "Rikâb kâimmekam" tâyin edilmesi (Râşîd, *Tarih*, İstanbul 1282, IV, 292; I. H. Danışmend, *Osmanlı tarihi kronolojisi*, İstanbul 1955, IV, 10).

Avî 15. Sâhibin buldu mesned-i 'âli
Buldu el-hakk makâmın İbrahim
(صاحب بولى مسند على)
(بولدى الحق مقام ابراهيم) 1149 ?
(vrk. 11b - 12a)

Dürrî 25. Cümle 'âlem şâd olup Dürrî dedi tarihini
Oldı İbrahim Paşa cerî-i kâimmekam
(اولى ابراهيم پاشاي جري قائم)
(vrk. 12a - 18a) 1159 ?

Hâsim 43. Cevher-i külli söyledi tarihini
Basdi vezâretle rikâba kadem
(باصدى وزارته رکابه قدم)
(vrk. 29a - 80b) 1128

Hâsim 55. 'Âlem-i bâlâda tahrîr etdiler tarihini
Oldı İbrahim Paşa manşûbı: kâimmekam
(اولى ابراهيم پاشا منصبي قائم)
(vrk. 28a - 29a) 1128

İlmî 18. Du'a edüp dedim tarih-i câh u 'izzetin îlmî
îşin âsân u câhin meymenetli eyleye Vehhâb
(ايشك آسان وجاهك ميستلى ايله وهاب)
(vrk. 7a - 7b) 1128

Musib 23. Eyledim ta'sim u tekrim ile tarihin Musib
Oldı İbrahim Paşa so'd ile kaimmekam
(اولى ابراهيم باشا سعد الله ظعيم) 1117+11=1128*
(vrk. 6b - 7a)

Na'tî 17. Böyle tarih bir düşer Na'tî
Buldu kaimmekamın Ahmed Han
(بوري قيام احمد خان) 1129-1=1128
(vrk. 8b - 9a)

Nedim 22. Verüp meydanın İbrahim Paşa edhem-i 'azmin
Rikâba yemn u câb u şân ile kaimmekam oldu
(زور عزم میدان ابراهيم باشا ادهم عنك) 1128
(ذکر عن وجه و شان ایله قیام اولى) 1128**
(vrk. 7b - 8b; Halil Nihad, *Nedim dîvânı*, İstanbul 1840,
66; A. Gölpinarlı, *Nedim dîvânı*, İstanbul 1951, 151).

Râşid 20. Dediler Râşid bizimdir müjde ver tarihini
Oldı İbrahim Paşa'nın âsaf-i kaimmekam
(اولى ابراهيم باشا آصف قيام) 1128
(vrk. 2b - 3a; Râşid, *Dîvan*, Üniversite Ktb. T. Y. 414,
vrk. 63b).

Sa'dî 27. Hamd-i bî-hadd ile Sa'dî söyledi tarihini
Sâhibin buldu makamunda rikâb-i serveri
(صاحب بولى مقامه ركب سروى) 1142 ?
(vrk. 13a - 14a)

1129, 1 muharrem (16 aralık 1716): Yeni yıl tebriki.

Sa'dî 52. Yazıldı hame-i kudretle garha bu tarih
Mübarek ola şâhinşâha mâh-i sâl-i cedid
(مبارك اوله شاهنشاه ماه سال جيد) 1129
(vrk. 26a - 27b)

* İlmi-nâmîmda, Sa'd yıldızları olan Müsteri 2. felekde, Şems, 4. felekde, ve Zühre 5. felekde gösterilir. Üçgenin toplamı 11 rakamını veriyor.
** A. Gölpinarlı bu misra'ı 1103 hesaplamışsa da (*Nedim dîvânı*, s. 151); bu tarihin 1128 çıkışması läzimdir.

1129, 18 muharrem (2 Ocak 1717): Şehzâde Mehmed'in doğumu. Sultan Ahmed III. in oğlu Şehzâde Mehmed, aynı adı taşıyan 4. şehzâdedir, 29. rebi'ülevvel 1170 (2 Ocak 1756) de katledilmiş, Yeni Cami türbesine defnedilmiştir. (A. D. Alderson, *The structure of the Ottoman Dynasty*, Oxford 1956, Table XLI. (nr. 742); M. Süreyya, *Sicill-i osmani* İstanbul 1308, I, 71; J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1839. XIII, Tables généalogiques'de ise doğum tarihi safer 1129/Ocak 1717 olarak gösterilmiştir).

Feyzî 15. Derfîna bi'l-bedâhe düdü bir şevk ile tarihi
Mehemed nûr-i 'alem verdi Sultan Ahmed'e Bari
(عمر علم وردی سلطان احمد باری) 1130-1=1129
(vrk. 23b - 24a)

Musib 25b. Hurûf-i eevherîn bir misra'ın etmiş ikesi nîhan
26. Gelüp hâtif beşâretle dedi tarihini ol dem
Kadem basdı cihana müjde şehzâde Mehmed Han
(قلم بصدیچهانه مزده شہزادہ محمد خان) 1129
(vrk. 24a - 25a)

Na'tî 2. Sad müjde cihana basdı yüme ile pâ
Şehzâde Mehmed ibn-i Sultan Ahmed
(شہزادہ محمد ابن سلطان احمد) 1129
(vrk. 25a)

Sa'dî 25. Yazıldı ibttâda-i besmelegle arşa bu tarih
Ebû'l-feth-i cerî Sultan Mehemed geldi dünyaya
(ابوالفتح جزى سلطان محمد کدی دنیا) 1127+2=1129
(vrk. 25a - 26a)

1129, 6 rebi'ülevvel (18 Şubat 1717): İbrahim Paşa'nın Sultan Ahmed III.'in kızı Fatma Sultan ile evlenerek «Damad-i Şehriyâri» olması. Fatma Sultan daha evvel, küçük yaşta Şehid Ali Paşa ile nikâhlanmış ve Paşa'nın ölümü üzerine İbrahim Paşa'ya verilmiştir (Râşid, *Tarih*, IV, 321; Alderson, aynı eser, Table XLI, (nr. 2406)).

- Dürrî 81. Feleklerde melekler dediler tarihini ey Dürrî
Bir âsaf oldı hakka şan ile damad-i Sultanı
(بر آصف اولدی حق شانه داماد سلطانی) 1129
(vrk. 46b - 48b)
- Es'ad 12. Bi-nukat kendi *yedi*yle add edüp menkât im
Çar tarih oldı ol veğî ile beyt-i bi'-adil
18. Oldı damad-i şeh-i devlet-meab u cedd-kâr.
Âsaf-ı 'adl-âver İbrahim Paşa-i cemil
(اولدی داماد شه دولت مأب وجود کار) 1129
(آصف عدل اور ابراهیم پاشا جیل) 1129*
(vrk. 32b - 33a)
- Fâiz 21. Dedi tebrik edüp tarihini sad şevk ile Fâiz
(Es'ad-xâde) Ehakk damad-i Sultan Ahmed İbrahim Paşadır
(احق داماد سلطان احمد ابراهیم پشادر) 1129
(vrk. 50 a - b)
- Hamdi 6. Cevâbinda edüp tarih kasdır Hamdiyâ hâtif
Dedi kim meh-i sa'd oldı mukâri mihri-i envâra
(... مه سعد اولدی مقارن مهر اواره) 1129
(vrk. 129a)
- Hâsib 5. Dediler tahsin-gûyan şevk ile tarihini
Baldı İbrahim Paşa Zühre-i zehra-cemil
(بولدی ابراهیم پاشا زعیره زعرا جیل) 1129
(vrk. 49b)
- Hâsib 9. Zîfâfin gûş edince hâtif-i gaybi dedi tarih
Sezâdir Fâtima Sultan İbrahim Paşada
(سزادر فاطمه سلطان ابراهیم پشاده) 1129
(vrk. 49a-b)

* Her misra' tam tarihdir. İki misra'nın mücevher tarihi yedi eksigi ile ve mühâmel'i yedi fazlasıyla 1129 tutuyor.

- Hâsib 6. Hamd İbrahim Paşa sa'd ile
Oldı dâmâdi Sultan Ahmedin
(حمد ابراهیم پشا سعد ایله) 1129
(اولدی دامادی سلطان احمدک) 1129
(vrk. 49a)
- Hâsib 5. Geldi muhbîr zevk u şevk ile dedi tarihini
Oldı İbrahim Paşa şimdî dâmâd u nedîm
(اولدی ابراهیم پشا شمدى داماد و ندم) 1128+1=1129
(vrk. 48b-49a)
- Izzet 19. Ya İlâhî sen mübârek eyle tarihîn dedim
(Ali Paşa) Oldı İbrahim Paşa şühr-i Sultan-i cihan
(اولدی ابراهیم پشا شهر سلطان جهان) 1118+11=1129*
(vrk. 39a - b; İzzet Ali Paşa, *Dieden*, Üniversita ktb. T. Y. 432, vrk. 24a).
- Mâcid 21. Mâcidâ tebşir edüp hâtif dedi tarihini
Oldı dâmâdi Şeh İbrahim Paşa-yı 'âlim
(اولدی داماد شه ابراهیم پشای عالم) 1129
(vrk. 45b-46a)
- Musib 17. Şâha dâmâd olsun İbrahim Paşa yüfma ile
Sûrun! Hakk 'âleme ikbal ile kilsun sa'id
(شاهه داماد اوولدک ابراهیم پشا عینله) 1129
(سوریک حق عاله اقباله قلسون سید) 1129
(vrk. 58b-59a)
- Sâ'dî 38. Gelüp heb dâmenin bûs eyliyeler dediler tarih
İlâhî sâ'ri mes'ud ola İbrahim Paşa
(اله سوری مسعود اوله ابراهیم پشایه) 1122+7=1129
(vrk. 38a-39b)

* Manzûmede tâmiye işin bir işaret yoksa da, $\frac{1}{2} = 11$ hitabi eklenince 1129 tarihi çikıyor.

- Sâmi 32. *Suret-i evcî alâyi müşra'sı* evvel geçüp
Çür meh-i tam oldı dilde müşra'sı sâni bedid
33. Oldı İbrahim Paşa şhr-i Sultan-i cellî
Şâha dâmâd oldı İbrahim Paşa-yı sa'id
1132-3=1129* (اولى ابراهيم پاشا صهر سلطان جيل)
1129 (شاهه داماد اولى ابراهيم پاشا سعيد)
(vrk. 37a-38a; Sâmi, *Dîvan*, Misir 1258, s. tevârih 15)

- Vehbi 8. Mûbârek-hâd şimdi buldu dâmâdin Şeh-i vâlâ
Bu demde oldı İbrahim Paşa şhr-i Sultanî
1129 (مبارکباد شدی بولدى دامادین شه وآل)
1129 (پر دمده اولى ابراهيم پاشا صهر سلطانی)
(vrk. 41 a-b; Vehbi, *Dîvan*, Üni. Ktb. T.Y. 1007, vrk. 224a)

- Vehbi 83. Her birinde dere edüp bir güne tarih eyledüm
İki müşra'sı karin-i yekdiger çün ferkâdan
84. Âsaf-ı mülk oldı dâmâd-ı Şeh-i gerdün-makâm
Eyledi mihr ile hâlî mâhi nûr-eftâ kırân
1128+1=1129 (آصف ملک اولى داماد شه گردون مقام)
1128+1=1129 (اولدی مهر ایله حال ماد نور افرا قران)
(vrk. 89b-90a)

1130, 8 cumadelâhir (9 Mayıs 1718): İbrahim Paşa'nın, Nişancı Mehmed Paşa'nın azlı üzerine sadrâzam tâyin edilmesi (Râşid, *Tarih*, V, 6 v.d.; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, İstanbul 1956, IV, 1. ks. 142).

- Hamîdî 7. Çeş sahib çıktı aldi mührî tarîhin dedi Hamîdî
Gül-i mühr oldı bûyâ sadr-ı İbrahim Paşada
1231-101=1130 (كـ مـهـرـ اـولـيـ بـوـيـاضـدـرـ اـبرـاهـيمـ پـاشـادـهـ)
(vrk. 129 a-b)

1130, 22 şâ'ban (21 Temmuz 1718): Nemçe (=Avusturya) ile Pasarofça suhlu muahedesinin akdedilmesi (Râşid, *Tarih*, V,

* Eve, üç kelimelerinin arap harfleriyle imlâları aynı şekildedir.

- 20 v.d.; Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, IV. 1.ks., 140. v.d.; I. H. Danişmend, *aynı eser*, IV, 12).

Bâbizâde 5. صلح ابراهيم ما تاریخه
جز صلح کفت شر الكفرین 1131?
(vrk. 108 a)

Bâbizâde 15. مؤید صلح ابراهيم نما
فان جنعوا السلام فاجتها له
(vrk. 108 a-b)

- Dürrî 69b. Her birisinden çıkar bir güne tarih-i benâm
70. Re'y-i İbrahim Paşa-yı Felâtun-fehm ile
Yüz otuzuza skdolundu Nemçe sulhu ve's-selâm
(رأى ابراهيم پاشاي فلاطون فهم ايله) 1131-1=1130
(جوز او بوزده عقد اولندى تجھى سلىنى وإسلام) 1131-1=1130
(vrk. 60b-63a)

- Fâiz 15. Vehm-i düğmen nola baş göstermese tarihine
(Es'ad-zâde) Sulh-i İbrahim Paşa eyledi dünyayı şâd
(صلح ابراهيم پاشا ايلدي دنيا ي شاد) 1136-6=1130*
(vrk. 70a-b)

- Fâiz 15. Bu sulhun lâfzen vü ma'nen dedi tarihini Fâiz
(Es'ad-zâde) Cihân bin yüz otuzuza oldı sulh-i pâk ile dil-şâd
(جهان بيك بوز او بوزده اولى دلشاد) 1130
(vrk. 60a-b)

- Feyzî 19. Cihân âsûde oldı şevk ile Feyzî dedim tarîh
Bu âlem hamdüllâh sulh ile buldu hele râhat
(پـوـعـلـمـ حـمـدـ لـلـهـ صـلـحـ بـولـدـيـ هـلـهـ رـاحـتـ) 1130
(vrk. 64b-65a)

* Vehm-i düğmen terkibinin başında $\beta = 6$ 'nın çıkarılmasıyla tarih 1130 olarak bulunuyor.

Hamdi 5. Lisân-i hâtif-i gaybi dedi tarihini Hamdi
Olupdur sulu ma-beyn-i ahd-i İbrahim Paşa'da
(اولویدر صلح مابین عهد ابرهیم باشاده)
1130 (vrk. 129b)

Hâşim 40. Kudsîyân misra'-ı tarihini inşâd edicek
Cümle bu sulha dedi re'y-i rezindir ukâlâ
(جهل بوجمله دیدی رأى رزیندر علا)
1130 (vrk. 77a-78b, 186b-187b)

Nazîm 11. بخاریخش نظیماً قال هوالله
احد الصلح خیر الحمد لله
1130 (vrk. 70b)

Neyîf 21. Kıldı emâ-âbâd cümle kısveri sulh u salâh
Buldı sa'yı dâver-i ekremile âsâyiş eihân
(قىلىدى امن اباد جىلە كشورىي صلح وصالح)
1130 (بۈلەسى داۋار اكىرمە ئاسېش جەنەن)
1130 (vrk. 63a-b)

Sâlim 52. Biri dört ta'miyeye eyleyüp nâçâr istihdâm
Biri hasr-i duâyi: pâkîdir ol zât-i zi-fânan
53. Seno bin yüz otuzda Çâr-ı Nemçe ile sulh oldu
Ede Hakk devletin dâim o sadr-i pâk-dâmâsının
(ست بيك يوز او تو زده چار نچە ايلە صلح اولىدى)
1126+4=1130
(ايدە حق دولت دامى او صدر پاك دامانت)
1102 ? (vrk. 68a-68b)

Tâib 5. Nizâm-ı âlem oldu sulh ile dehre emân verdi
(Osman-zâde) Cibân tarihin etdi sulh-i hayr-encâm mülk-âbâd
(صلح خير انجام ملت آباد)
1131 ? (vrk. 88a-b, 198a)

1130, 9 zilka'de (4 ekim 1718): Şehzâde Sultan Bayezid'in doğumlu. Annesi Mihrişâh (veya Mîhrûmâh) Emine Sultan olan bu şehzâde, 1 ramazan 1184 (24 Ocak 1771)'de vefât etmiş

ve Yeni Câmi türbesine defnedilmiştir. (Râşid, *Tarih*, V, 115-116; Hammer, *ayni eser*, XII, tables généalogiques; M. Süreyya, *ayni eser*, I, 25; Alderson, *ayni eser*, table XLI (nr. 734).

Fâiz (Edîrneli) 18. Ma'ârif ehline yâd eyleyüp nâmîn dedim tarîh
Yazıldı adı Sultan Bayezid menşür-i cân üzre
(بازلىسى آدى سلطان بايزىد منشور جان اوززه)
1130 (vrk. 74b-75a)

Kâmil 8. Müjde edüp çıktı bir Kâmil dedi tarihini
Verdi şâfi mevlid-i Şehzâde Sultan Bayezid
(شهرزاد سلطان بايزىد دىليپى قىلىدى شادمان)
1131-1=1130 (وردى شادى مولاه شهزاده سلطان بايزىد)
(vrk. 75b-76a)

Râşid 36. Düşdü bu bir garrâ-nüvîd tarîh-i milâd-i sa'id
Şehzâde Sultan Bayezid dönyâyâ: kıldı şâzman
(شهرزاد سلطان بايزىد دىليپى قىلىدى شادمان)
1131-1=1130 (vrk. 78 b-74 b; Râşid, *Dîwan*, Üni. Ktb. T. Y. 414, vrk. 61 a)

Râzî 9. Tacîn atdi pârk şevkinden dediler Râziyâ
Geldi devletle vücûd iklîmine Şeh Bayezid
(كىندى دولته وجود اقليمى شە بايزىد)
1133-3=1130* (vrk. 76 a)

1131, (1719): İbrahim Paşa'nın Beşiktaş'ta Çırâğan sâbilsarayıını inşa ettirmesi. Bu saray, mehtaplı gecelerde tertib edilen sandal safaları, «serv-i simîn» takibleri, saz âlemeleri ile müşhurdur (A. Refik, XII. asr-ı hicriden İstanbul hayatı, 64-65 (nr. 89), 66 (nr. 91); P. G. İnciciyan, XVIII. asırda İstanbul, İstanbul 1956, s. 159; Şehsuvaroğlu, İstanbul sarayları, Resimli hayat meç. III. 28 (Ağustos 1954) ilâvesi; N. Göyüncü; Beşiktaş'ın tarîhi, Edebiyat Fak. Tarih mezuniyet tezi, 1948, Tarih Semineri Ktb. nr. 421, 29; M. Yaman kelimesinin tacî ج = 8 rakamına tekabül eder.

Çırağan Sarayı tarihi, Tarih mezuniyet tezi, 1945. Tarih Semineri Ktb. nr. 397, 8 vd.; İslâm Ans. *Çırağan Sarayı* Mad. (M. T. Gökbilgin).

Râşid 24. Dedim bânsine Râşid duâdan sonra tarîhin
Bu bâlâ kasrı zîbâ cilvegâhı: Sadr-i âlîdir
1131 (وَلَا قَصْرٌ زِبَابٌ جَلْوَهَ كَاهْ صَدْرُ عَالِيَّهُ)
(vrk. 91a-b; Râşid, *Dîvan*, 67b)

Şehrf 24. Çerâğan'a aceb mi dûsse yekta Şehriyâ tarîih
Yanup yakıldı: râyı: lâle gevâc olup dilden
1132-1 (شَوَّبَ إِقْنَادِيَ رُوَيْلَةً شَوَّقَ أَنْكَبَ اُولُوبَ دَلَنْ)
(vrk. 141b-142b)

Sâhib 25. Bu tarîhi debîr-i feyz yazdı tâk-i ielâle
Bu sâhil-hâne-i vâlîyi yaptı: Âsaf-i 'âlî
1131 (وَ سَاحَلَخَانَةً وَالَّا يَبْدِي أَصْفَ عَالِيَّ)
(vrk. 88b-89a)

Tâib 38. Ne hâcet medhe Tâib vasfi tarîhinde anlansın
(Osman-zâde) Bu vâlâ kasrı İbrahim Paşa eyledi bûnyâd
1131 (وَ لَا فَسْرِيْ إِبْرَاهِيمَ بَاشَا يَبْدِي بَنِيَادَ)
(vrk. 83b-84b, 198a-198b)

1132, 15 receb (23 mayis 1720): İbrahim Paşa'nın İstanbul'da
Şehzâde camî'i yanında, Eskiодalar karşısında bir külliye
înşâ ettirmesi. Dârülhadis, kütüphane, sebil ve türbeden
mûteşekkil bulunan bu külliye 15 receb 1132'de yapılan
büyük bir merasimle açılmış ve dârülhadisde ilk ders verilmiştir
(Râşid, *Tarih*, V, 207-209; A. Refik, *XII. asr-ı hicride İstanbul
hayattı*, İstanbul 1930, s. 72-73 (nr. 100); İ. Kumbaracılar,
Sebiller, İstanbul 1938, s. 31-33).

Behcetî 28. Behcetî tebrik edüp tullâb tarîhin dedi
Âsaf İbrahim Paşa müjde yaptı medrese
1126? (أَصْفَ إِبْرَاهِيمَ بَاشَا مَزْدَهَ يَبْدِي مَدْرَسَهُ)
(vrk. 92a-b)

Ebû'l- 10. Feyz-i Hak'la Kâsum-i enyâr tarîhin dedi
Es'ad Medresende aynı nûr-i ilm ola gün selsebil
1152? (مَدْرَسَكَدَهُ عِينُ نُورٍ عَلَمُ اولَهُ چون سَلَسِيلَ)
(vrk. 124b-125a)

Fevzî 1132 دار علم الحديث راگزها
1132 صاحب العدل مشر الهم
(vrk. 181a)

Siddîk 7. Dedi ta'yin eyleyüp sâlin kemâlinde Siddîk
Kildi İbrahim Paşa buk'astın illâh binâ
1132 (دَيْدَىْ تَعِينَ إِلَيْهِ سَالِنْ كَانَدَهُ صَدِيقَ)
1132 (قَدِيدَىْ إِبْرَاهِيمَ بَاشَا بَقْسِينَ لَهُ بَنَا)
(vrk. 125a-b)

Tâlib 10. Dedim bu beytde her misra': ben Tâlibâ tarîih
Bu âşârin biri bed' ü biri itmâmine nâgâh
11. Alup ecerini Hakk'dan geldi ihyâ-i ulâmu'llâh
Çü darû'l-'ilm-i Dâmâd İbrahim Paşa ola illâh
(آلُوبْ اجْرَىْ حَدَنْ كَانَدَىْ اِيجَاهْ عَلَمَ اللَّهِ)
(جو دار العلم داماد ابراهيم باشا او لا الله)
(vrk. 126b-127a)

Ebû'l- 8. Nûş âbun eyleyüp dedim anın tarîhini
Es'ad Fi sebili'l-lâh yapılmış içene âb-i hayat
1132 (فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَبْلِغُهُ اِيجَهْ آبَ حَيَاتِ)
(vrk. 180b-181a)

Fâiz 11. Güyyâş bu cây-gehde bu sebil-i bi-behâ
(Es'ad-zâde) Ayn-i zemzemdir makam-i pâk-i İbrahimde
1132 (عِينُ زَمْزَمَدُرْ مَقَامٌ بَاكَ اِبْرَاهِيمَ)
(vrk. 180b)

Musîb 10. Ayağından içüp bu ma'-i pâki söyledim tarîih
Sebil-i ma'-i İbrahim Paşa aynı zemzemdir
1132 (سَبِيلَ مَاءِ اِبْرَاهِيمَ بَاشَا عِينُ زَمْزَمَدُرْ)
(vrk. 171 a-b)

- Reşid 8. Lisânumdan Reşidâ böyle cărfı oldı bu tarih
Sebil-i ayn-i İbrahim Paşa'dır için sıhha
(سیل عین ابراهیم پاشادیر ایجت معا) 1132
(vrk. 153b-154a)
- Sâmi 8. Okur tarihini her bir gelen atşâna der Sâmi
Buyur ab iç sebil-i Âsaf İbrahim Paşadan
(بور آب ایج سیل اصن ابراهیم پاشادن) 1131+1=1132
(vrk. 155a-b)
- جو شد تمام بحسن نظام تاریخش 23.
(جن تربه زیبا مقام ابراهیم) 1132
(vrk. 129b-130b)

1132, 10 muharrem (23 Kasım 1719): Sultan Ahmed III. tarafından, Topkapı sarayında eski bir kasırın yerine inşa ettirilen ve Ahmed III. kütüphanesi adıyla anılan kütüphanenin inşasının tamamlanıp merasimle açılması ve ilk dersin verilmesi. Binânın temeli rebi'ülâhir 1132 (şubat-mart 1719)'de atılmıştı (Râşid, *Tarih*, V, s. 128-129, 176-177; Mehmed Refik, *Enderûn-i hümâyûn kitâplığı*, TOEM. sene 7 sayı 40, 236-241, 1332, A. Refik, *XII. asırda İstanbul hayatı*, s. 64 (nr. 88); Şükrû Yenal, *Topkapı Sarayı Müzesi Enderûn kitâplığı*. Güzel san'atlar, 6. 85, İstanbul 1949).

- كتاباً عند من وافق يوزخها 5.
(جنان دار بها من سائر الكتب) 1121 ?
(vrk. 212b-213a)

1132 15 zilkâ'de (18 eylül 1720): Sultan Ahmed III. in şehzâdelerini sünnet ettirmesi. Padişahın dört oğlu, Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid, 15 gün süren muazzam bir düğünle sünnet edildiler (Râşid, *Tarih*, V. 226; Hammer, *aynu eser*, XIV, 42 vd.).

- Belig 35. Gitse bir lahzâ keder dilden olur tarihi
Müjde heb sur-i humâyûn ile mesrûr âlem
(مزده هب سور همایونه مسروز عالم) 1133-1=1132
(vrk. 187b-189a)
- Feyzî 55. Sen de tebşîr et zebân-i şevk ile tarihini
Oldı müjde sur-i Sultan Ahmed-i Dârâ-siyem
(اولى مزده سور سلطان احمد دارا شیم) 1132
(vrk. 155b-157b)
- Hifzî 51. Menkûte si tarih-i du'adır bu sâfrâra
Allah humâyûn ede bu sur-i hitârı
(الله همایون ایده بو سور ختنان) 1132
(vrk. 225a-227b)
- Mâcid 20. Du'a edüp dedi kerrûbiyân tarihini Mâcid
Sürür-eneâm ola bu sur-i Sultan Ahmed-i Cem-eşâ
(سور احیام اوله بو سور سلطان احمد جم جاد) 1132
(vrk. 174a-175a)
- Şehri 29. Müjde bu tarih Sultan-i cihâna Şehriyâ
Sünnet oldı cümle-i şehzâdegân-i Cem-cenâb
(سنت اوشهی جله شہزادہ کان جم جناب) 1132
(vrk. 227b-228b)
- 8. Ref-i tekâbir-i du'a ile dedim tarihini
Gel edâ kil hükm-i Ahmeddir Muhammed sünneti
(کل ادا قیل حکم احمددر محمد سنق) 1133-1=1132
(vrk. 157b-158a)
- 1132, 11 zilhicce** (14 ekim 1720): İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'in sünnet olması (Râşid, *Tarih*, V, 271-272).
- Feyzî 57. Müjde ki şükranı tekrar eyleyüp tarihini
Mir Mehemmed oldı sünnet hamdü'l-lâh kim bu dem
(میر محمد اولی سنت حمد لله کو دم) 1132
(vrk. 155b-157b)

- Ishak** 9. Güş-i Ishaka dedi hâtif o dem tarihini
Sünnet oldu neç-i Sadr-i 'Ali-i zibâ-nijâd
(سنّت أولىٰ سخّل صدر عالیٰ زبâ نجاد) 1132
(vrk. 158b-159a)
- Mâcid** 7. Hitân-i meymenet-makrûnîma Mâcid dedim tarîh
Mehemmed Bey de sünnet oldu bu şahzâdeğân ile
(محمد بیک ده سنّت أولىٰ بو شاهزاده کان ایله) 1132*
(vrk. 175a)
- Râzî** 7. Du'ay-i devlet ü içfâlin eyleyüp dedi Râzî
Cemîl-i yümn ile sünnet oldu Mir Mehemed
(جبيل عن ايله سنّت أولىٰ مير محمد) 1132
(vrk. 159b-160a)
- Sâ'dî** 5. Du'a edüp dedi ihlâs ile Sa'dî kulan tarîh
Mehemmed Beybihamîl-lâh ki oldı sâr ile sünnet
(محمد بیک بخدا که أولىٰ سور ایله سنّت) 1132
(vrk. 160a)
- Sâmi** 12. Gelüp 'idin rûz-i isnegî dedim tarîh
Mehemmed Bey olundı yümn ile sünnet mübârek-bâd
(محمد بیک اولنی یعنیه سنّت مبارکباد) 1130+2=1132
(vrk. 160a-b)
- Tâib** 12. Böyle inşâd eyledi tarîhini kerrâbiyân
(Osman-zâde) Sadr-i 'âli eyledi ihyâ Muhammed sünneti
(صدر عالیٰ ایندی احیا محمد سنتین) 1132
(vrk. 160b-161a; Mustafa Yatman; Osman-zâde Tâib,
hayatı, edebî sahîsîti, eserleri, Türkoloji mezfiniyet terzi
1945. Türkîyat Enstitüsü nr. T. 181, s. 85).

* kelimesinin شاهزاده کان şeklinde yazılması: imlâ hatası sayılırsa da şâirler bazan bu türlü hatalara düşmeye mecbur olmuşlardır.

Devamı var